

RAZVOJ EKONOMSKE MISLI

EKONOMSKI FAKULTET PODGORICA
dr JOVAN ĐURAŠKOVIĆ

INSTITUCIONALIZAM (SAD)

INSTITUCIONALIZAM – kontekst

- Amerika s kraja 19. i početka 20. vijeka razlikovala se značajno od liberalne Zapadne Evrope
- **Bez feudalne prošlosti** i sportskog duha u slobodnoj tržišnoj utakmici
- **Malo zanimanja za centralne teme klasične ekonomije** i ostale ideje ekonomske misli
- U fokusu rasprave o praktičnim ekonomskim pitanjima

INSTITUCIONALIZAM – kontekst

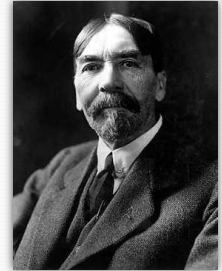
- Osnovna preokupacija i predmet ekonomskih debata tokom čitavog 19. vijeka bile su **CARINE**
- Argumenti za carinsku zaštitu i protekcionizam
- Napuštanje mehanizama za kontrolu konkurencije i stvaranje **MONOPOLA** (trustovi i karteli)
- Pokušaj suzbijanja koncentracije kapitala – **Šermanov antitrustovski zakon** (1890)

INSTITUCIONALIZAM

- Krajem 19. i početkom 20. vijeka dominantna ekonomska škola u SAD bio je **institucionalizam**
- Uspon škole vezan za utvrđivanje antropologije kao naučne discipline
- Metodologija institucionalizma – jedinica nije pojedinac, već **društveni pojedinac**
- Ekonomski sistem je **kulturni entitet** – evolucija i promjene

INSTITUCIONALIZAM – VEBLEN

- **Torsten VEBLEN** je rodonačelnik škole, profesor Univerziteta u Čikagu
- Kritika klasičnog i neoklasičnog (maršalijanskog) sistema
- Nasuprot racionalnom pojedincu (račun užitka i bola), ljudi su određeni **instiktima, ponašanjem i navikama** (biheviorizam)

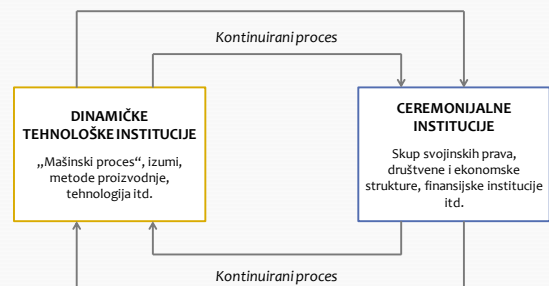
Thorstein Veblen
(1857-1929)

INSTITUCIONALIZAM – VEBLEN

- U utilitarističkoj filozofiji ljudska narav i institucije su konstantni – **EKONOMIJA JE DETERMINISTIČKA I STATIČKA**
- Veblen razvijao darvinističko shvatanje promjena – **EKONOMIJA JE PROCES**
- **Institucije, ukusi i tehnologija** stalno se mijenjaju
- Ekonomija treba da proučava nastajuće i promjenljive ekonomske institucije

INSTITUCIONALIZAM – VEBLEN

Veblenova pozitivna teorija privrednih promjena

INSTITUCIONALIZAM – VEBLEN

Veblen je pravio razliku između **PRIVREDE** i **BIZNISA**

PRIVREDA (Industry)	BIZNIS (Business)
Proizvodi DOBRA	Proizvodi NOVAC
Subjekt - PREDUZETNIK	Subjekti – RENTIJERI, ŠPEKULANTI
KREATIVNOST	GRABLJIVOST
Naporan RAD	DOKOLICA
CILJ - Masovno zadovoljavanje potreba	CILJ - Pojedinačna lukusuzna potrošnja

INSTITUCIONALIZAM – VEBLEN

- Prema Veblenu, kao i kod Marksa, **privredni ciklusi su svojstveni kapitalizmu**
- Regulacija države „zarobljena“ od strane poslovnih ljudi
- Biznis i organizovani rad su u dosluhu – **ključni subjekti** za prevlast tehnoloških resursa su **inženjeri i industrijski menadžeri**
- Potrebno prilagođavanje društvenih, ekonomskih i političkih institucija radi veće efikasnosti

INSTITUCIONALIZAM – VEBLEN

- U najvažnijoj knjizi **Teorija dokoličarske klase** (1899) Veblen kritikuje materijalističke vrijednosti
- Sticanje imovine kao konvencionalna osnova društvenog ugleda („instikt odmjerenja“ sa drugima)

„U svakoj zajednici u kojoj pojedinac posjeduje robe neophodno je za svakoga da, radi očuvanja svog duševnog mira, posjeduje isto tako veliki dio robe kao oni sa kojima se on navikao svrstavati u isti red; a izuzetno je ugodno ako se može posjedovati i malo više od ostalih.“

INSTITUCIONALIZAM – VEBLEN

- PROIZVODNI RAD – znak nemoći
- DOKOLICA – znak moći
- U svim stadijumima kulture pojavljuje se **dokoličarska klasa**
- Veblenov ekonomski zaključak:
 - **Upadljiva potrošnja** = **rasipanje dobara**,
 - **Upadljiva dokolica** = **rasipanje vremena**.
- U teoriji tražnje poznato *Veblenovo dobro*

INSTITUCIONALIZAM – ostali predstavnici

- Džon **KOMONS** (John R. Commons, 1862-1945)
- Vesli **MIČEL** (Wesley C. Mitchell, 1874-1948)
- **KOMONSOVI** zakonodavni predlozi, radovi i reforme postali „intelektualno izvišće države blagostanja“
- U žarištu interesa – **funkcionisanje svjesno stvorenih institucija**
- Harmoničnost *laissez faire*-a ne odgovara stvarnosti, **potrebna državna intervencija**

INSTITUCIONALIZAM – ostali predstavnici

- **MIČEL**, Veblenov student i profesor na Univerzitetu u Čikagu, **institucionalizmu dao statističko utemeljenje**
- Bavio se analizom privrednih ciklusa
- Njegov cilj je bio da objektivizuje **novčane institucije** i privredne fluktuacije

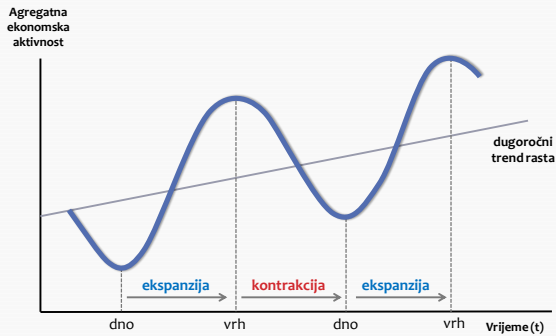
CIKLIČNE PRIVREDNE FLUKTUACIJE I LIBERALNI KAPITALIZAM

(teorijski aspekti)

ZNAČAJ EKONOMSKIH FLUKTUACIJA

- Posebno interesovanje teorije za ciklične fluktuacije ekonomske aktivnosti (ekspanzije i recesije)
- **Osnovni makroekonomski cilj** – ostvarivanje visokih i stabilnih stopa privrednog rasta i zaposlenosti, uz istovremeno održavanje makroekonomske stabilnosti
- Značajni gubici izazvani kontrakcijom privredne aktivnosti na makro i mikro nivou

PRIVREDNI CIKLUSI

PRIVREDNI CIKLUSI

I teorijsko objašnjenje – W. MITCHELL i A. BURNS

POSLOVNI CIKLUS PREDSTAVLJA REKURENTNU EKSPANZIJU I KONTRAKCIJU NACIONALNE PRIVREDE, KOJE KARAKTERIŠU SAMO KAPITALISTIČKI PRIVREDNI SISTEM. TRAJANJE PRIVREDNOG CIKLUSA VARIRA OD VIŠE OD JEDNE DO 10 ILI 12 GODINA.

PRIVREDNI CIKLUSI

U PRIVREDAMA BAZIRANIM NA TRŽIŠTU I PRIVATNOM VLASNIŠTVU

POSLOVNI CIKLUS UTIČE NA AGREGATNU EKONOMSKU AKTIVNOST

SVI CIKLUSI IMAJU ISTU OSNOVNU PUTANJU (EKSPANZIJE I KONTRAKCIJE)

POSTOJI REKURENTNOST ALI NE I PERIODIČNOST U POJAVLIVANJU CIKLUSA

ISTOVREMENO KRETANJE VIŠE EKONOMSKIH VARIJABLI

SVAKA FAZA CIKLUSA TRAJE ODREĐENI VREMENSKI PERIOD

PRIVREDNI CIKLUSI

II teorijsko objašnjenje – Robert LUCAS

POSLOVNI CIKLUS JE KRATKOROČNO ODSUPANJE EKONOMSKIH VARIJABLI OD DUGOROČNOG TRENDA KRETANJA VARIJABLI.

III teorijsko objašnjenje – C. NELSON i C. PLOSSER

POSLOVNI CIKLUS NE MOŽE DA SE POSMATRA ISKLJUČIVO KAO KRATKOROČNI DOGAĐAJ. CIKLIČNE FLUKTUACIJE DJELIMIČNO REPREZENTUJU PERMANENTNE PROMJENE EKONOMSKIH VARIJABLI.

PRIVREDNI CIKLUSI

- Preduslovi cikličnog kretanja privrede

PROIZVODNJA ZA **TRŽIŠTE**

REGULARNO KORIŠĆENJE **NOVCA**

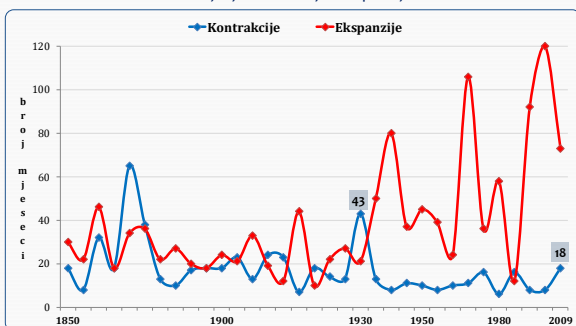
PROIZVODNJA ZA **PROFIT**

PRIVREDNI CIKLUSI

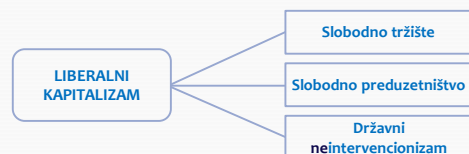
- Poslovni ciklus se **prvi put** pojavio u Engleskoj **1793.** godine (prema istraživanju V. Mičela)
- Forme ciklusa su određene nacionalnim specifičnostima svake privrede, ali i međunarodnim događajima
- Britanija, SAD, Francuska i Njemačka imale su gotovo koincidirajuće cikluse
- **Nakon 1890. godine privredni ciklusi dobijaju međunarodni karakter**

PRIVREDNI CIKLUSI

Dužina trajanja kontrakcija i ekspanzija u **SAD**

PRIVREDNI CIKLUSI – liberalni kapitalizam

- Dva teorijska pristupa u klasičnoj ekonomiji:
 - **Privreda je inherentno stabilan sistem** – odstupanje od stabilnog rasta usljed *egzogenih faktora*
 - **Privreda je inherentno nestabilan sistem** – odstupanje od stabilnog rasta usljed *endogenih faktora*

PRIVREDNI CIKLUSI – liberalni kapitalizam

- Većina klasičara se bavila **AGREGATNOM PONUDOM**
 - Ratovi
 - Tehnološke promjene
 - Državna intervencija
- Nevidljiva ruka A. Smita (samoregulacija)
- Najznačajniji faktor koji može omesti razvoj je **neproduktivno korišćenje dohotka (žitni zakoni)**
- Kod Maltusa i Sismondija u fokusu **AGREGATNA TRAZNJA**
 - **Maltusova teorija** – agregatna tražnja važan faktor ekonomske nestabilnosti
- **Sismondi** navodi 4 faktora cikličnih fluktuacija:
 - Način kapitalističke proizvodnje;
 - Pretjerana proizvodnja;
 - Pretjerana štednja;
 - Nejednaka raspodjela dohotka.

PRIVREDNI CIKLUSI – teorijski aspekt

- Prema ortodoksnoj klasičnoj teoriji, **4** najvažnija faktora/izvora ekonomskih fluktuacija su:
 - **monopoli,**
 - **državna intervencija i regulacija,**
 - **neproizvodno korišćenje prihoda i**
 - **recesija.**

SEJOV
ZAKON TRŽIŠTA

KVANTITATIVNA
TEORIJA NOVCA

PRIVREDNI CIKLUSI – teorijski aspekt

- **SEJOV ZAKON TRŽIŠTA** prihvataju sve teorije koje polaze od načela da je tržište samoregulišući mehanizam
- Agregatni dohodak je uvijek dovoljan da važi: **AS = AD**
- Važna pretpostavka – **cio iznos dohotka se usmjerava na potrošnju**
- Smit pisao „... Ono što se godišnje uštedi uredno se godišnje potroši; ali to je potrošeno od druge grupe ljudi.“
- Krize su kratkoročni periodi izazvani egzogenim faktorima

PRIVREDNI CIKLUSI – teorijski aspekt

- **KVANTITATIVNA TEORIJA NOVCA** (Žan BODEN, Džon LOK i Dejvid HJUM)
- D. HJUM – ideja o **NEUTRALNOSTI NOVCA**
- „Svako povećanje (novca i srebra) nema drugog efekta do povećanja cijena rada i dobara;... Novac ima prvenstveno fiktivnu vrijednost, **više ili manje novca neće imati konsekvence, ako posmatramo naciju za sebe.**“
- **Klasičari prihvatili ideju neutralnosti novca** kao argument protiv aktivne ekonomske politike

PRIVREDNI CIKLUSI – teorijski aspekt

- Pored načelnog prihvatanja osnovne tvrdnje kvantitativne teorije novca, klasičari sami razvili dvije teorije
- **TEORIJA REALNOG NOVCA** (A. SMIT)
 - Novac olakšava podjelu rada
 - Izvjesna ne-neutralnost novca
 - Ponuda novca endogena
- **ROBNA TEORIJA NOVCA** (D. RIKARDO)
 - Novac ima pokriće u zlatu
 - Vrijednost novca je jednaka troškovima proizvodnje zlata
 - $p_m = \frac{1}{p} = C$

PRIVREDNI CIKLUSI – krize i teorija

- Krize kao izazov za ekonomsku teoriju
- **Prva međunarodna kriza 1720. godine** – špekulacije akcijama kompanija *South Sea* i *Mississippi*
- Mehanizam prenosa krize – globalizacija ciklusa
- **Velika depresija** '30-ih godina prošlog vijeka (revolucija u ekonomskoj teoriji)
- Savremena **globalna ekonomska kriza** (cirkularnost ekonomske teorije)

VELIKA EKONOMSKA KRIZA

– promjena paradigme –

Ekonomska kretanja **nakon I svjetskog rata**

- I svjetski rat uslovio repositioniranje svjetske moći
- Dramatične promjene na geopolitičkoj karti svijeta (nestanak carevina)
- **Centar moći postaje SAD** – jedini pravi pobjednik I svjetskog rata
- Evropske privrede gube pozicije i postaju značajno zavisne od američkog kreditiranja

SAD – decenija uoči krize

- Izgradnju željeznica i proizvodnju čelika iz 19. vijeka zamijenila je početkom 20. vijeka **automobilska industrija**
- Do 1929. godine 80% svih automobila proizveli su Ford, Dženeral Motors i Krajsler
- Do velike depresije (1929. godine) proizvedeno je preko 25 mil automobila; **Od auto-industrije je zavisilo oko 4 miliona radnika**

SAD – decenija uoči krize

- **FORD** kreirao poslovnu filozofiju masovne proizvodnje i potrošnje automobila
- Svaki drugi kupljeni auto na tržištu 1920. godine bio je FORD
- **GENERAL MOTORS** spajao američki kult veličine sa kultom raznovrsnosti
- **GM uveo prodaju automobila na kredit!** Do 1926. preko 75% automobila je kupovano na ovaj način

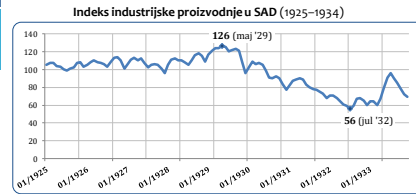
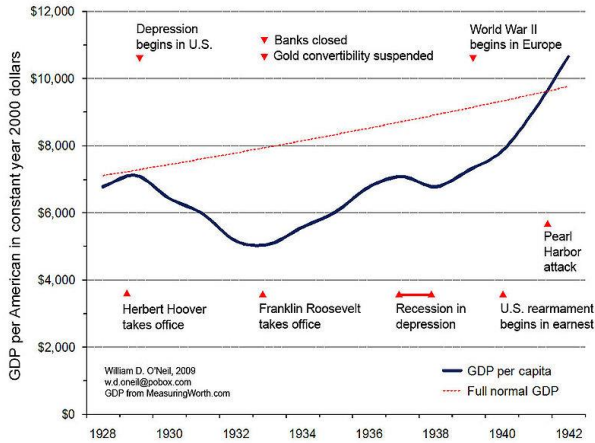

SAD – decenija uoči krize

- **Masovna potrošnja kao „filozofija života“**
- Ekonomski rast nije bio ravnomjeran:
 - pad cijena poljoprivrednih proizvoda od 44% u 1921. godini,
 - rudarstvo i drvna industrija su „propustili“ ekspanziju,
 - prihodi 12 miliona porodica bili niži od 1.500\$ 1929. godine.
- **Ukupna količina privatnih dugova**, do početka krize, porasla na **200 milijardi dolara** (oko 2,8 biliona današnjih \$)

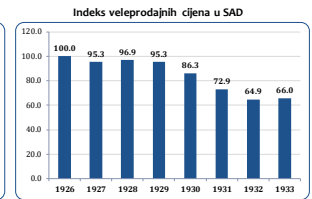
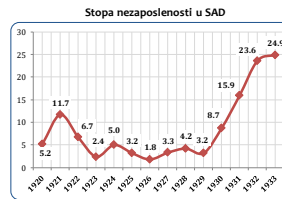
Velika ekonomska kriza – uzroci

- Opšta **HIPERPRODUKCIJA**
- Nejednakost u rastu profita i nadnica
- Nova korporativna struktura dovela je do **birokratizacije američkih kompanija**
- Strukturne **slabosti bankarskog sistema** (sistem malih lokalnih banaka)
- Sistem **zlatnog standarda**
- **Slom bezre na Wall Street-u** u oktobru 1929. godine

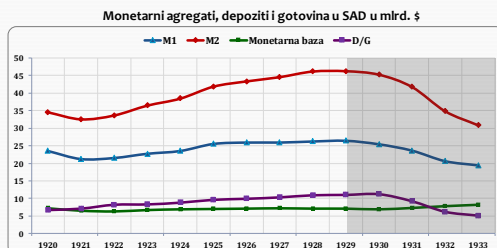
Već u junu 1929. godine produktivnost počela da opada – prvi znaci nastupajuće krize.

- Dugoročna nezaposlenost i hronična deflacija

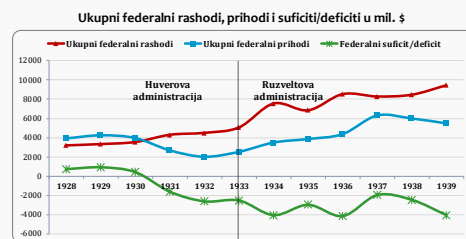
Monetarna politika u krizi – (FED)

- Pogrešna monetarna politika FED-a
- Pad ponude novca i rast gotovog novca u odnosu na depozite

Fiskalna politika u krizi – (Herbert Hoover)

- Vjera u samoregulaciju i Sejov zakon tržišta
- Cilj – uravnoteženje budžeta

Mjere za izlazak iz krize – (Franklin D. Roosevelt)

- Reformski koraci **Ruzveltove** administracije – **NEW DEAL**
- Sredinom juna 1933. godine **usvojen Glass-Steagal-ov zakon** (odvajanje komercijalnog i investicionog bankarstva)
- Reorganizacija bankarskog sektora i aktivna (ekspanzivna) fiskalna politika
- Institucionalne reforme - *Federalna korporacija za osiguranje depozita (FDIC) i Komisija za promet hartija od vrijednosti (SEC)*
- **Ukidanje klasične konvertibilnosti i potpunog zlatnog standarda**

Mjere za izlazak iz krize – (Franklin D. Roosevelt)

- Povećanje javne potrošnje kroz sistem javnih radova
- Jačanje radničkih sindikata
- Pomoć nezaposlenima
- Antitrustovsko zakonodavstvo i regulacija
- Jača uticaj države u privrednoj sferi
- **NEW DEAL – stvaranje države blagostanja**

Američka ekonomska teorija u međuratnom periodu

KVANTITATIVNA TEORIJA NOVCA I CIKLUS: IRVING FIŠER

- **FIŠER** je tokom 1920-ih godina doveo u pitanje mogućnost postojanja ciklusa
- *Poslovni ciklus je samo iluzija i mit*
- Opšti nivo cijena je ključna veza između novca i realne ekonomije
- **Neophodno stabilizovati cijene** (monetarnom politikom) da bi se stabilizovala privredna aktivnost
- Fišer je 1935. godine postao jedan od zagovornika tzv. **100% novca** (monetarnog pravila potpunih bankarskih rezervi)

Američka ekonomska teorija u međuratnom periodu

TEORIJA POSLOVNIH CIKLUSA: VESLI MIČEL

- Mičelova teorija ciklusa spada u kategoriju **teorija ponude**
- Ključni faktor koji pokreće ciklus je **PROFIT**
 - **Rast profita – privredna ekspanzija**
(rast prodaje, cijene rastu brže od troškova, kašnjenje nadnica)
 - **Pad profita – privredna kontrakcija**
(troškovi rastu brže od cijena, kreditna kontrakcija, neefikasnost)

Američka ekonomska teorija u međuratnom periodu

TEORIJA POSLOVNIH CIKLUSA: VESLI MIČEL

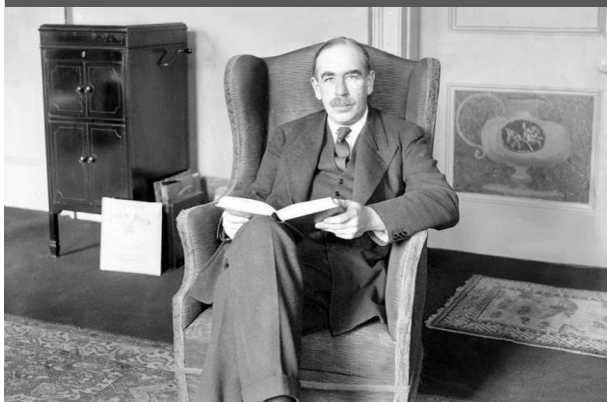
- Važan monetarni sistem – **privredna ekspanzija se najvećim dijelom finansira kreditnim zaduživanjem**
- Kraj ekonomske depresije označen je:
 - Rastom zaliha i dostizanjem njihovog normalnog nivoa;
 - Snižavanjem fiksnih troškova;
 - Snižavanjem varijabilnih troškova brže od pada cijena;
 - Malim rastom agregatne tražnje.
- Velika depresija pokazatelj nesposobnosti efikasnog funkcionisanja privrede organizovane na liberalističkim principima

Američka ekonomska teorija u međuratnom periodu

TEORIJE NEDOVOLJNE POTROŠNJE

- **Nedovoljna potrošnja kao uzrok ciklusa**
- Potrošač ne uspijeva da drži korak sa proizvodnjom
- Državni izdaci neće permanentno povećati kupovnu moć potrošača
- **Potrebno ubrizgavanje novog novca** u kružni tok
- Odgovornost monetarne politike

John Maynard KEYNES (1883-1946) – REVOLUCIJA U EKONOMSKOJ TEORIJI

HVALA NA PAŽNJI

Kabinet: 309
E-mail: jocodj@gmail.com